19.10.2020

Eduskunnan kunta- ja terveysjaosto

Asia: HE 146/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021

Teema: Lapset ja nuoret; Koronaepidemian vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä kriisin jälkihoito. Lisäksi lastensuojelun tilanne.

1. Koronaepidemian vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin

Koronakriisillä on ollut huomattavia vaikutuksia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Monissa perheissä taloudelliset vaikutukset tapahtuivat ennakoimatta: paljon vanhempia lomautettiin tai irtisanottiin, ja eri alojen yrittäjiltä loppuivat työt. Nuorisotyöttömyys lisääntyi nopeasti. Kun koulut siirtyivät etäopetukseen ja myös varhaiskasvatuksessa suositeltiin lasten jäävän pääsääntöisesti kotihoitoon, osa lapsista jäi vaille riittävää tukea ja ohjausta. Koulut eivät tavoittaneet kaikkia oppilaitaan koko kevään aikana. Erityisen haavoittuvia ovat oppimisvaikeuksista kärsivät ja psykiatrisesti oirehtivat lapset ja nuoret, lapset joiden vanhemmilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia, sekä monet maahanmuuttajat, joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi.

Äitiys- ja lastenneuvoloissa sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa jäi maalis - toukokuussa 2020 puuttumaan noin 440 000 vastaanottokäyntiä ja vielä kesä-elokuussakin 147 000 käyntiä. Tämän seurauksena myös ennaltaehkäisevään terveydenhuoltoon kuuluvia rokotuksia jäi saamatta. Koronakevään aikana neuvolan ja kouluterveydenhuollon terveystarkastuksia sekä opiskeluhuoltoa vähennettiin nopeasti, vaikka hankala tilanne olisi nimenomaan edellyttänyt varhaisen tuen tarpeen tunnistamista ja tuen tarjoamista matalalla kynnyksellä.

Palvelujen tilannekuvassa keväästä syksyyn nousee esiin alueellinen eriarvoisuus peruspalvelujen saannissa. Joillakin alueilla esimerkiksi laajat terveystarkastukset toteutettiin normaalisti, kun taas toisilla niistä toteutui alle puolet. Samoin on käynyt opiskeluterveydenhuollossa toisella asteella ja korkeakouluissa. Joillakin alueilla korona ei ole aiheuttanut juurikaan muutoksia palveluihin, kun taas toisaalla palveluita on jouduttu supistamaan ja karsimaan henkilöstön siirryttyä koronatehtäviin. Nämä henkilöstösiirrot heijastuvat suoraan palvelujen saatavuuteen. Perusterveydenhuollon Avohilmo-rekisterissä opiskeluterveydenhuollon käyntimäärät olivat syyskuussa (viikko 39) vain 40 % vuoden 2019 vastaavan ajankohdan käyntimääristä. Vastaavasti äitiysneuvolan käyntimäärät olivat 22 %, lastenneuvolan 25 % ja kouluterveydenhuollon 26 % pienemmät kuin vuotta aiemmin.

2. Koronakriisin jälkihoito

Jotta pitkän aikavälin kielteisiltä vaikutuksilta vältytään, koronakriisin jälkihoidossa on tärkeää varmistaa vaikuttavien lasten, nuorten ja perheiden palvelujen saatavuus sekä huolehtia lapsiperheiden toimeentuloturvasta ja työllisyydestä.

Palveluvajeen paikkaamiseksi voimavarat on varmistettava äitiys-, lasten ja perheneuvoloihin, opiskeluhuoltoon, perheiden kotipalveluun ja perhetyöhön, lasten ja nuorten suun terveydenhuoltoon, lastensuojeluun ja sen jälkihuoltoon, lasten- ja nuorisopsykiatriaan sekä päihdepalveluihin ja aikuisten sosiaali- ja mielenterveystyöhön. Eriarvoisuuden torjumiseksi on nyt erityisen tärkeää tunnistaa ne lapset, nuoret ja perheet, joiden hyvinvoinnin turvaaminen koronakriisissä vaatii räätälöityjä toimia.

Haavoittuvuutta kriisitilanteissa vähennetään pitkäjänteisesti parhaiten takaamalla universaalit peruspalvelut ja monialainen yhdessä tekeminen sosiaali- ja terveydenhuollon, sivistys- ja nuorisotoimen sekä kuntoutus- ja työllisyyspalvelujen kesken. Hyvinvointia tukeviin palveluihin on nyt erityisen tärkeää panostaa riittävästi, jotta lapsia, nuoria ja perheitä ei poikkeusoloissakaan tarpeettomasti joudu raskaampien ja kalliimpien korjaavien palveluiden piiriin. Erityisesti tarvitaan lisää nuorille räätälöityjä ja monialaisia matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalveluja. Sosiaalityön riittävä resursointi ja nopea saatavuus on tehokas keino torjua ylisukupolvista syrjäytymistä.

3. Lastensuojelun erityiskysymykset

Keväästä asti jatkunut poikkeustilanne on aiheuttanut epävarmuutta ja jännitteitä lastensuojelussa. Lasten ja nuorten patoutunut avun tarve on syksyn aikana alkanut purkautua muun muassa koulujen kautta myös lastensuojeluun. Lastensuojeluilmoitukset, palvelutarpeen arvioinnit ja uusien asiakkaiden määrä ovat lisääntyneet syksyn mittaan, mikä tarkoittaa työmäärän kasvua jo ennalta kuormittuneeseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Lastensuojelun keskusliiton vielä julkaisemattoman webropol-kyselyn (n=41 johtajaa) mukaan lasten- ja nuorisopsykiatrian tarjoamaan tukeen liittyvät haasteet ovat koronakriisin aikana kasvaneet merkittävästi tai jossain määrin 60 %:ssa kunnista. Myös aikuisten mielenterveyspalvelujen tarjoama tuki on vähentynyt reilussa 40 % kunnista. Kodin ulkopuolisissa sijoituksissa arvioitiin tapahtuneen syksyn aikana kasvua 39 % kunnista. Tilanteen korjaaminen ja painopisteen siirtäminen varhaisempaan tukeen vaatii suunnitelmallista työtä mielenterveyspalvelujen ja monialaisen lastensuojelun vahvistamiseksi.

Myös lastensuojelun jälkihuoltoa on vahvistettava ja kehitettävä monialaiseksi aikuistumisen tueksi, jotta poikkeusolojen aikana palveluista pois pudonneet nuoret saataisiin nopeasti takaisin aktiivisen tuen piiriin.

4. Lopuksi

Koronakriisin kielteisten vaikutusten minimoimiseksi tarvitaan kokonaisvaltainen suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi ja pärjäävyyden edistämiseksi sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä myös nuorten työ- ja toimintakyvyn vahvistamiseen nuorisotyöttömyyden lisääntyessä. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaikutukset ja heidän kuulemisensa on tärkeää huomioida päätöksenteossa. Viimeistään nyt on aika työskennellä aidon monialaisesti, sektorirajat ylittäen.

Johtaja Elina Palola, sosiaali- ja terveysministeriö